

*Нипадимка А. С.,**кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології
Київського національного університету культури і мистецтв*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розкривається формування комунікативної компетентності студентів ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови; визначено психолого-педагогічні умови і засоби, які сприяють розвитку їхньої комунікативної компетентності.

Ключові слова: мовна компетенція, комунікація, спілкування, мовна діяльність.

Постановка проблеми. Проблема спілкування загалом та комунікативної компетентності зокрема є актуальною і розглядається дослідниками у контексті особистісних якостей і властивостей міжособистісної взаємодії. Неможливо уявити собі розвиток людини, саме існування індивіда як особистості, його зв'язок із суспільством поза спілкуванням з іншими людьми. Тому мовленнєвий та комунікативний розвиток, що реалізується через оволодіння іноземною мовою, має не лише велике значення в аспекті розширення кругозору, загальної ерудованості студентів, а й розвивальний та корекційний потенціал: формування не лише міжкультурної комунікативної компетентності, а й внутрішньо культурної, адже використання іноземної мови має здатність послаблювати або знімати ті психічні захисти, які склалися у людини протягом життя і проявляються у використанні рідної мови.

Безперечно важливими є знання, вміння та навички, яких молодь набуває у процесі навчання. Сьогодні необхідно розглянути ці поняття комплексно, із позиції кінцевого освітнього результату. Тому питання компетентностей є чи не найцікавішим і таким, що викликає міжнародні дискусії, тому провідним завданням навчання іноземних мов є перехід від монологічної моделі до комунікативної (В. Артемова, Б. Беляєва, І. Бім, І. Зимова, А. Леонтьєв та ін.), яка передбачає вихід змісту і технології навчання на рівень забезпечення комунікативної компетентності студента (Н. Копилова, Г. Меленка, В. Сафонова, С. Савінгтон, М. Пельц, І. Халеева, Д. Хаймс та ін.). Такий вихід має важливе психологічне значення для розвитку особистості (А. Бодальов, Ю. Жуков, Ю. Ємельянов, Н. Бордовська, Г. Васильєв, Л. Мітіна). Вагомий внесок у дослідження проблеми спілкування, комунікації зробили українські вчені Г. Костюк, С. Максименко, В. Семиченко, Н. Чепелева та ін. М. Боришевський, Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтьєв, Б. Ломов, І. Сидиця, Н. Чепелева відзначають у своїх роботах роль спілкування у розвитку вищих психічних функцій, зв'язок спілкування та спільної діяльності, навчання і виховання. Сьогодні ведуться активні дослідження феномена міжкультурної комунікативної компетентності (І. Халеева, Є. Тарасов, В. Фурманов, В. Мюлле, Ю. Кім, Д. Катан, С. Люхтенберг, Б. Коуп, Д. Лутцкер, Г. Гудікунст, М. Маріям, Дж. Мартін, Т. Накаяма, Г. Тріандіс та ін.), розробляється поняття міжкультурно-орієнтованої особистості (П. Адлер, Дж. Уолш, Р. Нортго, К. Оберг, М. Йошикава), розви-

ваються концепції мовної особистості та вторинної мовної особистості (В. Виноградов, Г. Богін, Ю. Караулов, Ю. Сорокін, Н. Гальськова та ін.).

Проте питання своєрідності впливу комунікативних і психокорекційних вправ на заняттях іноземної мови з метою розвитку комунікативної компетентності студентів розв'язане недостатньо. Малодослідженими залишаються проблеми інтегральної структури комунікативної компетентності, особливості її формування в умовах вищого навчального закладу.

Мета статті – визначити психолого-педагогічні умови і засоби, які сприяють розвитку комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення англійської мови, проаналізувати особливості психологічних ідей комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується розширенням відносин на внутрішньо культурному та міжкультурному рівнях. Зростання потреби в знанні іноземних мов сприяє підвищенню інтересу до мовних спеціальностей, до навчання у вищому навчальному закладі, в якому відбувається здобуття професійних знань та умінь. Сучасна освіта повинна бути спрямована на розвиток здібностей тих, хто навчається, використовувати мову як інструмент у діалозі, навчати мові як засобу спілкування, формувати у студентів комунікативну компетентність, що сприятиме їхній підготовці до спілкування у різноманітних сферах співпраці і підготовці до життя. Для розвитку компетентної особистості, активного члена суспільства необхідно підвищувати ефективність процесу навчання шляхом перегляду та реформування освіти на всіх рівнях, оскільки наявні системи не повністю відповідають запитам сучасного суспільства і потребують переорієнтації.

Розвиток комунікативно-компетентної особистості можливий не лише у процесі вивчення навчальних дисциплін рідною мовою, а й на заняттях іноземної мови. Оволодіння іноземною мовою сприяє не лише засвоєнню студентами певних мовних знань, умінь та навичок, а й сприяє їхньому саморозвитку, формуванню умінь та навичок практичного користування мовою, розвитку вмінь спілкування на внутрішньо культурному і міжкультурному рівнях, адже спілкування як соціально-психологічний процес неможливе без встановлення певних контактів між учасниками комунікації.

Заняття іноземної мови допомагають визначити та розв'язати деякі психологічні проблеми молоді (тривожність, соціально-психологічну скутість, комунікативні бар'єри, конфлікти тощо). Тому важливим є питання розвитку не лише професійних, а й особистісних комунікативних умінь та навичок, які б сприяли налагодженню спілкування загалом та зростанню особистості молоді зокрема.

Інтерес до проблеми впливу комунікативних і психокорекційних вправ, які використовуються на заняттях іноземної

мови, становлення комунікативної компетентності зумовлений усвідомленням позитивного впливу, який мають зазначені прийоми на створення вільної та невимушеної атмосфери у групі, внаслідок чого відбувається послаблення психологічних та комунікативних бар'єрів, зняття тих психічних захистів студентів, які склалися упродовж життя і проявляються під час використання рідної мови. Тому природно припустити, що процес навчання передусім має стимулювати належний психічний стан особистості у спілкуванні. Цим пояснюється актуальність дослідження психолого-педагогічних умов і чинників, що сприяють саморозкриттю та самореалізації особистості студента, стимулюють позитивні установки на контакт із партнером, отримання зворотного зв'язку та подолання психологічних бар'єрів спілкування.

Щоб виконувати комунікативні завдання, студенти повинні брати участь у комунікативних мовленнєвих видах діяльності та оперувати комунікативними стратегіями. Багато видів комунікації / спілкування, таких як бесіда і листування, є інтерактивними і навчають бути чутливим до соціального вживання іноземної мови. Комунікативний підхід визначає іншу роль самій мові. За допомогою такого підходу підсилюється розуміння студентами повноти значення мови, яку вони вивчають. Студенти мають усвідомити, що реально можуть робити, використовуючи мову. Наприклад, завдання написати лист заохочує повне занурення у мову, яка вивчається; у такому виді комунікативного спілкування учасники по черзі бувають мовцями та слухачами багато разів:

Your firm is an export dealer. You receive an order from a new customer who does not say how he proposes to pay for the goods. Make up a suitable reply.

З метою активізації комунікативної діяльності на занятті іноземної мови та наданні можливості студентам глибше пізнати себе до занять із практичного курсу іноземної мови включають такі види робіт, як інтерв'ю, вправи діалогічного спрямування, рольові та ділові ігри, вправи соціально-психологічного тренінгу. Інтерв'ю викликають інтерес у студентів не лише тому, що це творча робота, яка змушує вміло використовувати лексичний запас та граматичні конструкції, а й тому, що це психокорекційна діяльність, спрямована на формування комунікативної компетентності, подолання дефектів спілкування.

Наприклад: 1. If you could wish for one thing, what would it be? 2. What would you do if somebody hit a small child very hard in your presence? 3. What would you do if you found the wallet of your next door neighbor who you hated? 4. What would you do if you had a lot of money to spend? 5. If you were in the bank and somebody started to hold up the bank, what would you do? How would you react?

На маніпулятивній стадії вправи «запитання – відповіді» допомагають студентам усвідомити фонетичну та синтаксичну структуру мови. На цьому етапі запитання не мають безпосереднього відношення до студентського життя, тому студенти відповідають за зразком чи інструкцією, наведеною викладачем. Наприклад, уявімо, що студенти вивчають форму неправильних дієслів минулого часу (Past Simple / Past Participle). Для виконання такого завдання викладач пропонує студентам давати розгорнуті відповіді. Наприклад:

Викладач: – Who **were** the first white settlers of Australia?

Студент: – The first white settlers of Australia **were** convicts, soldiers, and a few free men from England.

Викладач: – Where all the migrants of English descent?

Студент: – After World War II people from other nations **have moved** to Australia in growing numbers.

Викладач: – When **was** Australia **discovered** by captain Cook?

Студент: – It **was discovered** in 1770.

Також ефективним для розвитку комунікативної компетентності є діалогічне мовлення. Діалог – це універсальна складова мовлення та спілкування, адже для будь-якої людини необхідно бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних сферах, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходячи з них, уміти налагодити відносини співпраці, взаєморозуміння. Ці навички повинні забезпечити молоду людину мобільністю, можливістю швидкої реакції у світі, що змінюється, зберігаючи при цьому стан душевного комфорту, що забезпечує емоційну рівновагу.

Для того, щоб сучасна молода людина володіла такими навичками, необхідно, аби її навчили вести діалог. На практичних заняттях з англійської мови діалог є провідним методом комунікативного навчання. Ефективним є такий вид вправ, як перефразування рядків діалогу. Цей вид вправ стимулює студентів використовувати власні слова чи конструкції, доречні, на їхню думку, у певний момент ситуації, спираючись на певну конструкцію і не змінюючи зміст діалогу, а також удосконалювати вміння підтримувати розмову, не відволікаючись від теми розмови. Наприклад:

Студент 1: – Why **didn't** you **answer** my calls yesterday?

Студент 2: – I am sorry. I **was** very busy yesterday.

Студент 1: – What **did** you **do**?

Студент 2: – In the morning I **went** to university and I **had** three boring lessons there and a very hard test. Then I **wrote** several emails to my mother and some of my friends and **came** back home.

Студент 1: – OK, what **did** you **do** next?

Студент 2: – All right, then I **was** ready to do my homework but Mark **called** and **invited** me to go to the cinema with him and his friend Peter. So, I **went** to the movies.

Студент 1: – I see. What film **did** you **watch**?

Студент 2: – It **was** 'Mission impossible four'. I **thought** it **was** interesting.

Студент 1: – Yeah, I **liked** it too. **Did** you **go** home right after the movie?

Студент 2: – No, I **didn't**. We **went** to a pub then and I **drank** some cola and **ate** some chips there, but the guys **drank** some beer and **ate** burgers.

Студент 1: – So, when **did** you **come** back?

Студент 2: – I **got** home at about two o'clock and of course I **didn't have** time to do my homework. I **went** to bed straight away. And now I have so much to do.

Студент 1: – OK, I understand. I'll talk to you later.

Студент 2: – Thanks for understanding. OK, I must get back to work. Talk to you soon. Bye.

Студент 1: – Bye.

Для підвищення рівня ефективності засвоєння іноземної мови, заохочення студентів до її вивчення та активізації їхньої психіки доцільно використовувати різноманітні ігрові вправи. Рольова гра дає змогу не лише краще запам'ятовувати граматичні структури, нові лексичні одиниці, а й побачити студентів у міжособистісних відносинах. Доцільно поєднувати комунікативно спрямовані рольові ігри з іграми, які мають корекційне значення. Наприклад, ситуація для розігрування, яка передба-

чає участь семи осіб: мами, доньки, старшого сина, молодшої сестри, батька, дідуся, бабусі.

The daughter getting married. Her parents want her to wear the grandmother's fifty-year-old wedding dress. But she wants to wear a new modern dress. Her siblings are bored by the wedding plans? Her father is afraid the wedding will be too expensive, and her mother is too excited to speak calmly about anything.

Ділова гра сприяє швидкому оволодінню студентами комунікативними вміннями, грамотному використанню іншомовної лексики та граматики в комунікативно-ігрових ситуаціях, прийняттю рішень і успішній роботі з мовною інформацією, розумінню співрозмовника тощо. Гра повинна стимулювати мотивацію навчання, викликати у студента інтерес і бажання добре виконати завдання, її слід проводити на основі ситуації, адекватної реальній ситуації спілкування. У ділових іграх студенти опановують такі елементи спілкування, як уміння почати бесіду, підтримати її, ввічливо перервати співбесідника, в потрібний момент погодитись із його думкою або спростувати його, вміння цілеспрямовано слухати співбесідника, задавати уточнюючі питання.

На практичних заняттях з іноземної мови потрібно впроваджувати особистісне спілкування, створювати всілякими засобами позитивну емоційну атмосферу духовного взаємозбагачення, даючи можливість кожному студенту випробувати себе в різних видах творчості. Наприклад, творча ситуація для розігрування, яка передбачає дискусію і дає можливість боязким, невпевненим у собі учням говорити, тим самим долаючи бар'єр невпевненості:

Design two cabins for your own imaginary cruise ship. One should be an economy cabin, the other a luxury cabin. Think carefully about the facilities and furniture you will include in each cabin. When you have completed your plans, discuss with your group mates which are the best designs.

Завдання учителя полягає у тому, щоб знайти максимум педагогічних ситуацій, у яких може бути реалізоване прагнення студента до активної пізнавальної діяльності. Так, з метою розв'язання дискусії викладач може поставити запитання:

What are the advantages and disadvantages of the Internet? Think about time, health, distance, speed, information, addiction, opportunities.

Комунікативна функція у подібних завданнях проявляється як здатність студента вступати в акт спілкування, підтримувати спілкування, вибирати відповідний тон і стиль, уважно слухати мову співрозмовника, не копіювати відповіді однолітків, утримуватись від домінування у бесіді тощо. Соціально-психологічний тренінг комунікативної компетентності дає змогу зробити крок у напрямку рефлексування власних проявів у спілкуванні та верифікації певних соціально-наєвних утворень.

На заняттях англійської мови можна використовувати соціально-психологічні вправи. Так, наприклад, було застосовано прийом «Малюнок групи» (Малюнок дитини) після вивчення теми «What makes personality», коли були засвоєні нові лексичні одиниці й активізовані вже сформовані знання з опису людини та особистості.

Групі було запропоновано подивитись на фотографію дитини. З метою активізації роботи групи такий малюнок спочатку обговорюється, з'ясовуються почуття, які він викликає, уподобання та неуподобання групи.

You see a picture of a little child. Look at it and say: is it a boy or a girl? Give your reasons why do you think so. What emotions do you have looking at this picture? Why?

Студенти висловлюють констатуючі або узагальнено-доказові припущення. Ці соціально-психологічні вправи вимагають уміння співвіднести знання з обставинами, встановити причинні зв'язки.

Висновки. Отже, розвиток комунікативної компетентності студентів на заняттях іноземної мови здійснюється за принципом поступовості, поетапності; це дозволяє студентам усвідомлювати свої індивідуальні особливості та комунікативні вміння, здійснювати їх подальший аналіз, що є основою розвитку комунікативної компетентності.

Література:

1. Грінчук О.І. До проблеми соціально-психологічної та комунікативної компетентності в управлінській діяльності / О.І. Грінчук // Актуальні проблеми психології; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – 2002. – Т. 1. – Вип. 4. – С. 128–134.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>.
3. Друзь Г. Ділова гра як засіб навчання студентів професійного спілкування іноземною мовою / Г.Друзь // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 69–70.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf>.
5. Касаткіна О.В. Психолого-педагогічні основи розвитку комунікативної компетентності студентів (на прикладі вивчення англійської мови) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О.В. Касаткіна. – Рівне, 2007. – 20 с.
6. Кукленко-Лук'янець І.В. Поєднання комунікативних елементів на заняттях з англійської мови / І.В. Кукленко-Лук'янець // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 6. – С. 52–54.
7. Кукленко-Лук'янець І.В. Вивчення англійської мови в контексті можливостей психокорекції / І.В. Кукленко-Лук'янець // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 7. – С. 43–46.
8. Яковлева Н.В. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.В. Яковлева. – К., 2003. – 20 с.

Ныпадымка А. С. Психолого-педагогические основы развития коммуникативной компетентности студентов в процессе изучения английского языка.

Аннотация. В статье раскрывается формирование коммуникативной компетентности студентов ВУЗов в процессе изучения иностранного языка; определены психолого-педагогические условия и средства, способствующие развитию их коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: языковая компетенция, коммуникация, общение, языковая деятельность.

Nypadymka A. Psycho-pedagogical basis of development of student's communicative competence through the process of learning English

Summary. The article reveals the formation of communicative competence of the students of higher educational establishments in studying foreign language; the psychological and pedagogical conditions and methods that support the development of their communicative competence are determined.

Key words: speech competence, communication, speaking, speech activity.